

**Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät
öljyvahingon torjunnassa**

Reita Waara ja Irina Lönnqvist

Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyvahingon torjunnassa

TEKSTI (2015): Reita Waara ja Irina Lönnqvist
Päivitys (2019): Kokonat Oy

Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke

ULKOASU: Anne Kaikkonen, Timangi

ISBN 978-951-797-675-6 (pdf)
ISBN 978-951-797-676-3 (nid.)

JULKAISIJA
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK
Ratamestarinkatu 11, 00520 Helsinki
Puhelin (09) 476 112
spekinfo@spek.fi
www.spek.fi

Sisällys

Esipuhe.....	4
Johdanto.....	5
1. Vapaaehtoiset johtotehtävissä.....	8
2. Operatiivinen toiminta.....	10
2.1. Tiedustelu ja tilannekuvan ylläpito.....	10
2.1.1. Ilmatiedustelu.....	10
2.1.2. Tiedustelu vesistössä ja maastossa.....	11
2.2. Puhdistus- ja torjuntatyö.....	12
2.2.1. Rantapuhdistus.....	12
2.2.2. Öljyntorjunta rannikolla.....	13
2.3. Öljyyntyneiden lintujen hoito.....	14
3. Tukitoiminta.....	15
3.1. Perustamiskeskuksen toiminta.....	15
3.2. Muonitus ja majoitus.....	18
3.3. Kuljetukset maalla ja vesistössä.....	19
3.4. Ensiapu ja henkinen tuki.....	20
3.5. Viestitoiminta.....	21
3.6. Tiedotustoiminta.....	22
3.7. Satamatoiminta.....	22
3.8. Muut mahdolliset tehtävät.....	23
Lähteet.....	26

Esipuhe

Viranomaisen voi tarvittaessa pyytää vapaaehtoisia toiminnan tueksi eri tehtäviin laaja-alaisessa, paikallisesti merkittävässä tai pitkään jatkuvassa öljyvahingon torjuntatilanteessa. Tässä dokumentissa kuvataan vapaaehtoisille soveltuvia osa-alueita öljyvahingon torjunnassa viranomaisten tukena.

Kuvaus on tuotettu osana Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (SPEK) *Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan* -kehittämishanketta. Tämä dokumentti päivitettiin elokuussa 2019 vastaamaan nykytilaa. Päivityksestä vastasi Kokonat Oy. Tehtävarunko perustuu hankkeessa mukana olleiden keskeisten järjestöjen antamiin tietoihin niille sopivista tehtävistä sekä järjestöjen tarjoamaan koulutukseen.

Johdanto

Suomessa tapahtuu vuosittain noin 2 000 öljyvahinkoa, joista suurimmassa osassa maa-alueelle pääsee pieni määrä öljyä. Laajan öljyonnettomuuden riski on kuitenkin kasvanut laivaliikenteen lisääntyessä erityisesti Itämerellä, mutta pitkäaikaisia öljyntorjuntatoimia vaativia onnettomuuksia voi tapahtua yhtälailla sisävesillä. Lähihistorian pahin Suomea kohdannut öljyonnettomuus sattui Raahessa kesällä 2014, jolloin tuotantolaitokselta pääsi valumaan öljyä mereen muun muassa lähellä olleelle Natura-alueelle.

Merellisessä alusöljyvahingossa voi likaantua rantaa satoja kilometrejä, mikä olisi uhka sekä ihmisten terveydelle, omaisuudelle että ympäristölle. Öljyyntyneiden lintujen ja muiden eläinten määrä saattaa nousta tuhansiin, jopa kymmeniin tuhansiin yksilöihin. On todennäköistä, että näin laajassa onnettomuudessa kaikkea öljyä ei saada kerättyä tai pysäytettyä merellä, vaan rantaa likaantuu. Pelastustoimella ei todennäköisesti ole tarpeeksi omaa työvoimaa suuren öljyvahingon torjumiseen, mistä syystä onnettomuuden hoidossa voidaan tarvita satoja, jopa tuhansia vapaaehtoisia.

Valtioneuvoston asetuksessa öljyvahinkojen torjunnasta (249/2014) säädetään, että Suomeen laaditaan neljä alueellista alusöljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjunnan yhteistoimintasuunnitelmaa. Asetuksen mukaan yhteistoimintasuunnitelmassa on esitettävä tiedot myös vapaaehtoisista järjestöistä, jotka ovat suunnitelma-alueella käytettävissä. Viranomaisten on siis määrä etukäteen suunnitella vapaaehtoisjärjestöjen käyttöä öljyntorjunnassa. Liitteenä olevasta lomakkeesta (ks. liite 1) viranomaiset saavat nopeasti käsityksen mahdollisista vapaaehtoistyönä suoritettavista tehtävistä. Lomaketta on mahdollista käyttää työkaluna öljyntorjuntatoimintaa suunniteltaessa, minkä lisäksi se voi olla hyödyksi myös torjuntatilanteessa.

Tässä oppaassa on kuvattu yleisellä tasolla vapaaehtoisille soveltuvia tehtäviä öljyvahingon hoidossa. Onnettomuustilanteessa saattaa ilmaantua muitakin toimia, joita oppaassa ei ole avattu. Tämä pelastuslaitosten edustajille ja muille torjuntaviranomaisille tarkoitettu dokumentti antaa kuitenkin hyvän yleiskuvan nykyhetken vapaaehtoistehtävistä. Materiaalia voidaan hyödyntää myös järjestöjen öljyvahinkojen torjuntaan liittyvän toiminnan suunnittelussa ja koulutuksissa.

Vapaaehtoisia voidaan käyttää alkuvaiheen torjunnasta jälkitorjuntaan. He toimivat öljyntorjunta- ja siihen liittyvissä tehtävissä aina viranomaisjohdon alaisuudessa. Torjunnasta vastaava viranomainen päättää, mihin kaikkiin tehtäviin vapaaehtoisia käytetään. Suurinta osaa heistä tarvitaan todennäköisesti rantapuhdistuksessa eli rannalle ajautuneen öljyn siivoamisessa. Kun öljystä ei

enää aiheudu ympäristölle enempää pilaantumisen vaaraa, siirrytään torjunnassa niin sanottuun jälkitorjuntavaiheeseen. Kunta vastaa tarvittaessa jälkitorjunnasta alueellaan. Kunnan eri viranomaisten ja laitosten tulee tarvittaessa osallistua jälkitorjuntaan. (Pelastuslaki 379/2011, 111 a §). Näin siis vapaaehtoiset toimivat kunnan johdon alaisuudessa.

WWF Suomi on luonut rantapuhdistukseen toimintamallin, ja järjestön kautta on mahdollista saada rantapuhdistajia. Tiedustelutehtävissä viranomaisien tukena voivat toimia muun muassa Suomen Meripelastusseura SMPS ja Suomen Lentopelastusseura SLPS. Öljyntorjuntaoperaatioissa tarvitaan myös toimiva huolto-organisaatio, jonka eri tehtävissä on mahdollista käyttää esimerkiksi Maanpuolustuskoulutusyhdistys MPK:ta tai muita Vapaaehtoiseen pelastuspalvelu Vapepaan kuuluvia järjestöjä. Vapaaehtoistehtävät toimivat itsenäisinäkin moduuleina, eli viranomaisen voi pyytää apua esimerkiksi vain rantojen puhdistukseen.

Sopimuspalokuntien hälytysosastojen henkilöstö on sidottu sopimuksen mukaiseen päivittäisvalmiuteen, ellei resursseja ole eri viranomaispäätöksellä jaettu toisiin. Sopimuspalokuntien muu kuin hälytysosastojen henkilöstö sen sijaan saattaa hyvinkin täyttää vapaaehtoisuuden tunnusmerkit siten kuin tässä dokumentissa on määritelty. Siltä osin sopimuspalokuntapuolelta on tarjolla rajallinen mutta järjestäytyneeseen toimintaan koulutettu resurssi, joka voi toimia muun muassa palontorjuntatehtävissä jätesatamissa.

Alueelliset erot voivat olla suuria, eivätkä kaikki järjestöt välttämättä toimi kaikilla alueilla. Tästä syystä on hyvä, että monia vapaaehtoisille soveltuvia tehtäviä pystytään hoitamaan usean eri järjestön toimesta. Pelastuslaitosten on tärkeää kartoittaa ennakkoon alueensa vapaaehtoisjärjestöt ja määrittää niille sopivat tehtävät. On kuitenkin osa-alueita, jotka kannattaa suorittaa tietyn järjestön toimesta ja jotka vaativat korkeaa ammattitaitoa ja erikoistumista. Tästä esimerkkinä on lentotiedustelu, johon SLPS:n miehistö on saanut koulutuksen.

Järjestöt kehittävät jatkuvasti toimintaansa. Tulevaisuudessa ne voivat suunnata resursseja tehtäviin, jotka eivät vielä tällä hetkellä kuulu niiden toimintaan. Tässä dokumentissa esitetty sisältö antaa kuvan vapaaehtoisten tehtävistä kirjoitushetkellä.

Keskeiset käsitteet

SPONTAANI VAPAAEHTOINEN

Spontaanilla vapaaehtoisella tarkoitetaan etukäteen kouluttamatonta ja järjestön hälytysryhmään kuulumatonta suomalaista tai ulkomaalaista vapaaehtoista.

SÖKÖ II -HANKE

SÖKÖ II -hanke tuotti vuosina 2007–2011 SÖKÖ II -manuaalin, jossa on ohjeistusta alusöljyvahingon rantatorjuntaan viranomaisille.

VAPAAEHTOINEN

Vapaaehtoisella henkilöllä tarkoitetaan yleisesti hyväksytyin määritelmän mukaisesti henkilöä, joka osallistuu toimintaan vapaasta tahdosta, oma-aloitteisesti ja ilman taloudellisen edun tavoittelua. Vapaaehtoiselle tai hänen osoittamalleen yhteisölle voidaan sovittaessa maksaa korvausta tai kulukorvauksia. Vapaaehtoinen voi kuulua johonkin yleishyödylliseen yhteisöön tai olla kuulumatta. Tässä asiakirjassa vapaaehtoisella henkilöllä viitataan vain viranomaisen pelastustoimessa avustamaan pyytämiin vapaaehtoisiin. Lisäksi pelastuslain (379/2011) 51 §:n mukaan pelastustoimen koulutus-, neuvonta- ja valistustehtävissä sekä pelastustoiminnassa voidaan käyttää apuna vapaaehtoisia organisaatioita ja henkilöitä, ei kuitenkaan tehtävissä, joihin sisältyy merkittävää julkisen vallan käyttöä, kuten viranomaistoimivaltuuksien käyttöä taikka tarkastus- tai valvontatoimintaa.

VAPEPA

Vapaaehtoinen pelastuspalvelu Vapepa on vapaaehtoista pelastuspalvelutoimintaa toteuttavien järjestöjen järjestäytynyt, rekisteröitymätön verkosto. Vapepa-verkostoon kuuluu yli 50 järjestöä, muun muassa kaikki *Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan* -kehittämishankkeessa aktiivisesti toimineet järjestöt. Vapepa-verkostoa ja sen maatoimintoja koordinoi Suomen Punainen Risti, sen meritoimintaa Suomen Meripelastusseura ja ilmasta tapahtuvaa toimintaa Suomen Lentopelastusseura.

KESKEISET JÄRJESTÖT ÖLJYVAHINGON TORJUNNASSA

- **WWF** = Maailman luonnonsäätiö
- **SMPS** = Suomen Meripelastusseura
- **SLPS** = Suomen Lentopelastusseura
- **MPK** = Maanpuolustuskoulutusyhdistys
- **SPR** = Suomen Punainen Risti

1. Vapaaehtoiset johtotehtävissä

Öljyonnettomuudessa koko toimintaa ja sen osana vapaaehtoistoimintaa johtaa aina viranomainen. Vapaaehtoistyöntekijät toimivat pääosin oman johdon alla, jolla on johdettavanaan *vapaaehtoisista* muodostettuja ryhmiä, joukkueita tai toimialoja. Tavoitteena on, että viranomaisten on mahdollisimman helppo käyttää vapaaehtoisia ja että heidän käyttäminen hyödyttää viranomaisia.

Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishankkeessa määritellyn toimintamallin yleisperiaatteena on, että koko vapaaehtoistoimintaa johtaa johonkin toimijajärjestöön työsuhteessa oleva henkilö (työntekijä). Vapaaehtoistoiminnan johtaja vastaa siitä, että vapaaehtoisista koostuva joukko hoitaa ne tehtävät, jotka torjuntaviranomainen on sille antanut. Johtaja toimii yleensä johtopaikallaan esikunnan yhteydessä. Hänen alaisuuteensa kuuluvat muun muassa rantapuhdistus ja erilaiset tukitoiminnot, kuten muonitus ja majoitus. Toiminnan alkuvaiheessa vapaaehtoistoiminnan johtajan tehtävää hoitaa *Vapepa*-koordinaatiosta vastuussa olevan Suomen Punaisen Ristin (SPR) valmiuspäällikkö tai muun toimintaan osallistuvan järjestön työntekijä alueellisen suunnitelman tai tilanteen vaatimusten mukaisesti.

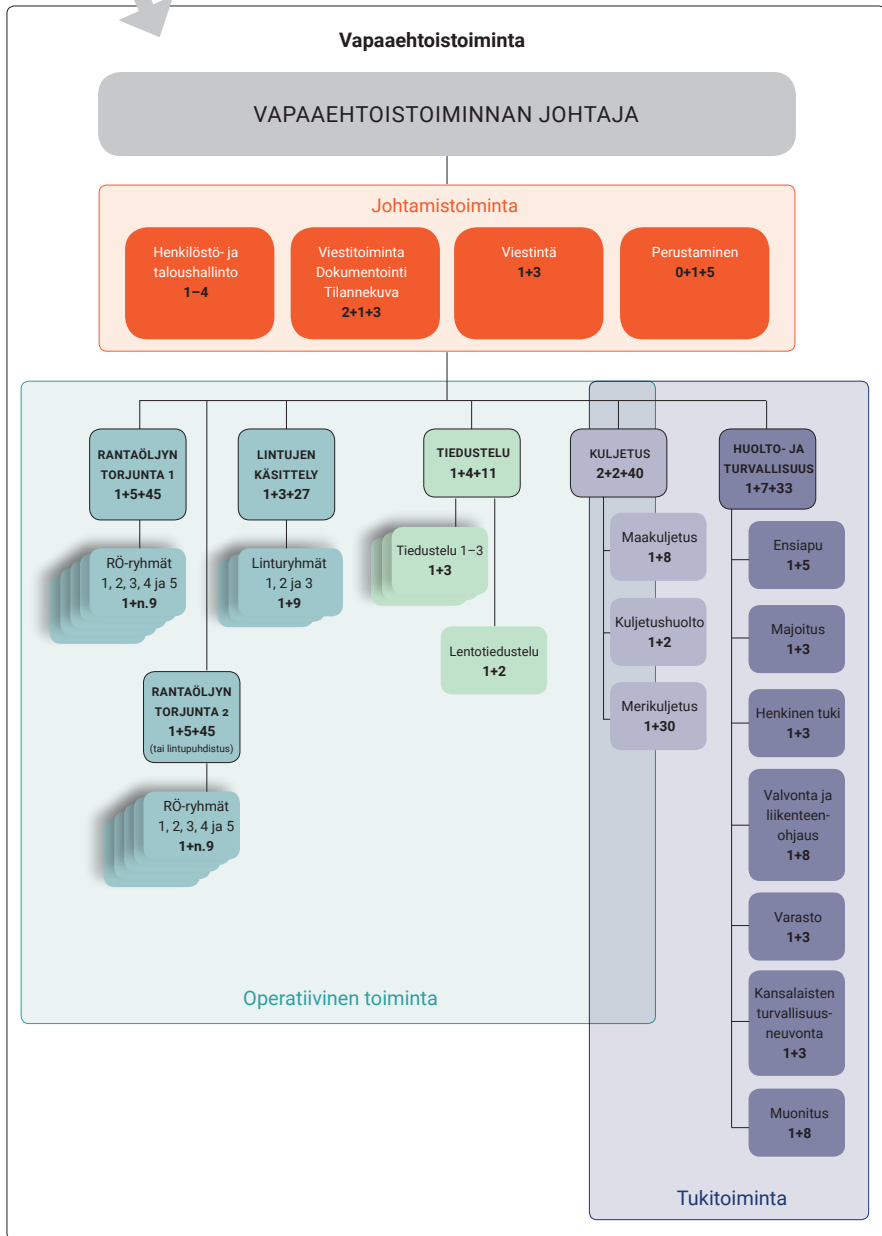
Vapaaehtoisjoukkue tai -ryhmä voidaan alistaa myös suoraan viranomaisten johtoon ilman vapaaehtoisten yleisjohtoa. Esimerkiksi SMPS:n koordinoima vapaaehtoinen meri- ja järvipelastustoiminta sekä SLPS:n lentotiedustelutoiminta ovat torjuntatilanteessa todennäköisesti suoraan viranomaisjohdon alaisuudessa. Näillä toimialoilla on omat johtajansa torjuntatoiminnan johtokeskuksessa. Toimialojen johto voi koostua järjestöjen työntekijöistä, kokeneista vapaaehtoisista tai viranomaisista.

Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja sen tasot on kuvattu tarkemmin *Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa* -dokumentissa (Virtanen 2015).

Kuva 1. Viranomaisjohdon alle muodostettavan vapaaehtoisorganisaation tämänhetkinen maksimi-kokoonpano (Virtanen 2015).¹

1 Järjestöjen sisäisesti käyttämien käsitteiden välillä on eroja. Esimerkiksi järjestöjen omat termit eri vapaaehtoisokoonpanoista tai -muodostelmista eivät välttämättä ole suoraan yhteensopivia tämän dokumentin ja Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa -oppaan kanssa.

VAPAAEHTOISTOIMINTAA JOHTAA VIRANOMAINEN

2. Operatiivinen toiminta

Operatiiviseen toimintaan kuuluvat tiedustelu, puhdistus- ja torjuntatyö sekä öljyyntyneiden lintujen hoito.

Suurimman yksittäisen ryhmän muodostavat öljyyntyneitä ranta-alueita puhdistavat vapaaehtoiset. Toinen suuri erityiskoulutettu ryhmä koostuu öljyyntyneiden lintujen ja muiden mahdollisten eläinten hoitamiseen osallistuvista vapaaehtoisista.

Alkuvaiheessa etukäteen koulutetuilla ja sovituilla vapaaehtoisryhmillä saatetaan olla tehtäviä puomituksissa tai muissa suorissa torjuntatehtävissä pelastustoimen osana. Heitä on mahdollista käyttää myös esimerkiksi perustamiskeskustoiminnassa, majoitus- ja muonitustehtävissä, kuljetuksissa, ensiavussa, viesti- ja tiedotustoiminnassa sekä sataman eri tehtävissä. Vapaaehtoisia on koulutettu lisäksi varaston hoitamiseen, liikenteen ohjaukseen, kulunvalvontaan, vartiointiin, jätehuoltoon ja palontorjuntaan. Heitä voi hyödyntää vahinkoalueella asuvien tai oleskelevien neuvontatehtävissäkin.

2.1. Tiedustelu ja tilannekuvan ylläpito

Torjunnan johto tarvitsee päätöksentekoa varten mahdollisimman tarkkaa tietoa muun muassa öljyn levinneisyydestä. Tilannekuvatiedon tuottamisessa vapaaehtoiset voivat olla tärkeä tuki viranomaisille.

2.1.1. Ilmatiedustelu

Ilmassa tapahtuvaa toimintaa merialueilla johtaa torjuntätöiden johtajan nimeämä lentotoiminnan koordinaattori. Useimmiten Rajavartiolaitos vastaa lentotiedustelun toteuttamisesta.

SLPS hälytetään suoraan ympärivuorokautisesta päivystysnumerosta 020 728 9500.

Ilma-aluksista tehtävän tiedustelun avulla saadaan nopeasti tietoa öljyvahingon yleiskuvasta. Järjestöistä SLPS on vapaaehtoisen etsintä- ja valvontalentotoiminnan valtakunnallinen operaattori, joka koordinoi ja kouluttaa Vapepan ilmatoimintoja. Öljyntorjuntaan liittyvät tiedustelutehtävät ovat osa SLPS:n koulutusjärjestelmää. Rajavartiolaitos vastaa ilma-alustoiminnoista merialueella, joten SLPS:n toiminta rajoittuu saaristoalueelle ja sisävesille.

Vapaaehtoisten tehtävät

SLPS ylläpitää ajantasaista tietoa tukikohtien valmiudesta. Kaikki tehtävät perustuvat poliisi- ja pelastusviranomaisten kanssa tehtyihin taustasopimuksiin, ja operatiiviset tehtävät aina viranomaisen tilaukseen. Viranomaisen pyytessä apua hälytyksen tekee seuran valmiuspäivystäjä, joka myös vastaa yhteen valtakunnalliseen päivystyspuhelinnumeroon 24/7. Tukikohdan päällikkö tekee päätöksen siitä, voidaanko tukikohdan miehistöä ja aluksia käyttää tilanteessa. Valitseva säätila ja -ennusteet rajoittavat ilma-alusten toimintaa ja toiminta-aikaa.

Lentotehtävällä on aina mukana lentäjä ja tehtävänjohtaja. Lentäjä on ilma-aluksen päällikkö ja vastaa turvallisesta lentämisestä. Tehtävänjohtaja puolestaan johtaa tiedustelutehtävää ja suunnittelee lennon yhdessä muun miehistön kanssa. Tiedustelussa voidaan käyttää myös lentoetsijöitä, jotka ovat saaneet koulutuksen lentotähystystehtäviin. Lennon jälkeen tehtävänjohtaja raportoi havainnoista johtokeskuksessa olevalle yhteyshenkilölle tai suoraan tehtävää johtavalle viranomaiselle. Öljyn- tai tulvantiedustelulennoilla pelastusviranomaisen mukaan ottaminen lennolle on myös mahdollista. Tilanteen mukaan näitä lentoja voidaan lentää myös miehittämättömillä ilma-aluksilla (RPA) ja käyttäen sekä lentäjiä moottoroiduin varjoliitimien (MOVA).

On mahdollista, että esimerkiksi sisävesillä tapahtuneessa suuronnettomuudessa viranomainen asettaa johtokeskukseen vapaaehtoisen lentotoiminnan koordinaattorin, joka hoitaa vapaaehtoisen ilmatoiminnan resurssien käyttöä. Koordinaattori toimii johtokeskuksessa ja välittää lentotoiminnan tuottamaa tilannekuvausta torjuntatehtävää johtavalle viranomaiselle. Koordinaattori pitää myös yhteyttä muihin toimialoihin, esimerkiksi vapaaehtoisten pinta-alustojen johtajaan ja tarvittaessa myös ilmaliikennepalveluelimiin.

2.1.2. Tiedustelu vesistöissä ja maastossa

Merellä tapahtuvaa toimintaa johtaa torjuntatöiden johtajan nimeämä meritoiminnanjohtaja. Rannalla ja rannikolla vapaaehtoiset saavat tehtävänsä pelastuslaitokselta.

Vesistö- ja maastotiedustelun tavoitteena on kerätä ilmatiedustelua tarkempaa tietoa vesistöistä ja tarkentaa ilmatiedustelun antamaa tilannekuvausta. Tiedustelussa apua saa esimerkiksi MPK:n öljyntiedustelukoulutuksen käyneiltä vapaaehtoisilta, suunnistajilta, reserviläisiltä, partiolaisilta sekä veneily- ja melontaseurojen jäseniltä.

Tiedustelijoiden kuljetuksissa pystytään hyödyntämään muun muassa SMP-S:n, MPK:n tai palokuntien miehistöä ja niiden käytössä olevaa kalustoa.

Vapaaehtoisten tehtävät

Tiedustelu aloitetaan mahdollisimman nopeasti. Viranomainen informoi vapaaehtoisten johtajaa siitä, missä ja milloin tiedustellaan, millaista tietoa halutaan ja missä ajassa. Ensimmäiseksi tiedustelussa kartoitetaan ne alueet, joilla on eniten öljyä tai jotka ovat erityisen arkoja öljylle. Vapaaehtoiset tiedustelijat voivat olla avuksi myös näytteiden ottamisessa, mikäli heidät on siihen koulutettu.

Suuressa öljyonnettomuudessa tiedustelutehtäviin saatetaan lähettää kymmeniä partioita. Maalla toimivan tiedustelupartion koko on normaalisti kolme henkilöä, joista yksi toimii partionjohtajana, toinen mittamiehenä ja kolmas kirjurina. Partionjohtaja vastaa tiedustelupartion toiminnasta ja on yhteydessä johtoon. Mittamies paikantaa, millä toiminta-alueella tai kaistalla ryhmä on ja kirjuri kirjaa tiedustelutiedot lomakkeelle. Rantatiedustelu etenee pääpiirteisään noin kilometrin tunnissa eli SYKEN BORIS-järjestelmässä olevan yhden kaistan verran. BORIS on SYKEN ylläpitämä ja hallinnoima öljyvahinkojen torjuntaan osallistuvien viranomaisten yhteinen tilannekuvajärjestelmä, joka otettiin viralliseen käyttöön vuonna 2013.

Moottoriveneiden käyttö öljyntyneellä alueella on riskialtista, sillä öljyä voi päätyä veneen jäähdytysjärjestelmään. Vedestä käsin tapahtuva, rannikon läheisyydessä tehtävä tiedustelu voidaan toteuttaa tästä syystä esimerkiksi kannoottien tai kajakkien avulla. Kajakkikaksikossa on kirjuri ja meloja. Etenemisvauhti on noin viisi kilometriä tunnissa.

2.2. Puhdistus- ja torjuntatyö

2.2.1. Rantapuhdistus

Kullakin pelastustoimen alueella torjunnasta vastaa kyseinen pelastuslaitos ja pelastuslaitoksen toiminta-aluejohtaja. Hän voi jakaa alueensa edelleen pienempiin toiminta-alueisiin, joista yksi on esimerkiksi ranta-alue. Toiminta-alueet jaetaan kaistoihin ja ne edelleen työskentelypaikkoihin.

Rantojen puhdistaminen on työlästä ja aikaa vievää toimintaa, mistä syystä siihen tarvitaan paljon työvoimaa. Vapaaehtoisia rantojen puhdistajia järjestyy esimerkiksi WWF:n kautta, joka on luonut toimintamallin rantojen systemaattiseen puhdistamiseen öljystä. Järjestö ylläpitää omia öljyntorjuntajoukkojaan, joihin on ympäristöministeriön (2018, 111) selvitysraportin mukaan ilmoittautunut kaikkiaan yli 7000 vapaaehtoista.

Vapaaehtoisten tehtävät

Rantojen puhdistukseen osallistuvat vapaaehtoiset jaetaan ryhmiin ja joukkueisiin. Yhteen puhdistusryhmään kuuluu noin 10 henkilöä, joista yksi on ryhmänjohtaja. Ryhmänjohtaja vastaa ryhmänsä toiminnasta ja raportoi joukkueenjohtajalle työn etenemisestä sekä mahdollisista ongelmista. Joukkueenjohtaja toimii yhteyshenkilönä vapaaehtoisten ja viranomaisten välillä. Hänen alaisuudessaan on 2–5 ryhmää.

Jokainen ryhmä saa siivottavakseen rantakaistaleen. Rannan puhdistus tehdään rantatyyppistä ja öljyalaadusta riippuen työhön parhaiten sopivilla keräimillä ja imeytysliinoilla. Öljyinen jäte kerätään saaveihin ja kuljetetaan jatkokäsittelypisteeseen. Vapaaehtoisen on huolehdittava, että hän kerää vain öljyyntyneitä materiaaleja ja välttää puhtaan hiekan, kivien ja kasvillisuuden sekoittamista öljyiseen jätteeseen.

Likaantuneiden ruovikkoalueiden puhdistaminen on vaikeaa, joten alueet on parasta niittää sitten, kun ne on rajattu öljyntorjuntapuomein. Ruovikon niittämisen jälkeen vedessä tai rannalla havaittu öljy poistetaan. Öljyyntyneet ruo'ot ja muu likaantunut vesikasvillisuus kootaan hävitettäväksi samoin kuin rannalta kerätty öljyinen jäte.

Rantojen puhdistaminen öljystä on tapaturma-altista. Tästä syystä jokaisessa ryhmässä on ensiaputaitoinen henkilö, joka merkitään erikseen esimerkiksi käteen laitettavalla nauhalla. Hän on valmiina toimimaan tarvittaessa ensiaputehtävissä, mutta hän osallistuu ryhmän muihinkin toimiin.

Lisätietoja rantojen puhdistuksen toimintamallista ja käytännönjärjestelyistä on WWF:n *Öljyntorjuntaoppaassa* (www.wwf.fi/oljyntorjunta).

2.2.2. Öljyntorjunta rannikolla

Öljyntorjunnasta avomerellä vastaa Rajavartiolaitos. Avomerellä ei käytetä vapaaehtoisia kuin poikkeustapauksissa. Rannikolla tai rannalla olevan öljyntorjunnasta vastaa alueellinen pelastuslaitos ja pelastuslaitoksen toiminta-aluejohtaja.

Vapaaehtoisjärjestöt voivat olla viranomaisten apuna rannikon läheisyydessä merellä tai järvellä tapahtuvassa öljyntorjunnassa. Esimerkiksi SMPS:n koulutusohjelmaan sisältyy vesistöissä tapahtuva öljyntorjunta, ja myös MPK kouluttaa vapaaehtoisiaan torjuntatehtäviin.

Vapaaehtoisten tehtävät

Vapaaehtoisten tehtäviin rannikolla ja vesistöissä voi kuulua esimerkiksi imeytysmateriaalien levittämistä sekä puomien hinausta ja niiden kiinnittämistä. Puomittaminen on ensisijainen toimenpide, jotta öljyn leviäminen saadaan estettyä, öljy ohjattua kohti öljynkeräisyksiköitä ja tärkeät kohteet suojattua. Tehtävässä tarvitaan vähintään kolme alusta. Puomittamisen jälkeen erityisesti pimeään aikaan puomitetulla alueella on syytä olla vartiointi.

Tarvittaessa vapaaehtoiset voivat olla mukana myös öljyn nuottaamisessa. Nuottaustekniikka valitaan olosuhteiden ja käytössä olevien alusten perusteella. Suositeltavaa on, että tehtävässä käytetään kolmea venettä. Niistä kaksi ensimmäistä alusta muodostaa nuotan, jonka pohjukassa on vajereilla aikaansaa-tu aukko. Kolmas perässä kulkeva alus kerää aukosta purkautuvan öljyn.

Aluksessa on puomien hinaustehtävissä hyvä olla vähintään aluksen toimintaa johtava aluksen päällikkö ja kaksi kansimiestä, ja itse puomituksessa tarvitaan aluksen päällikön lisäksi viisi kansitehtävissä toimivaa henkilöä. Nuottauksessa miehistössä on syytä olla vähintään aluksen päällikkö ja kaksi kansimiehestä alusta kohden.

Vahinkoalueelta on tarpeen ottaa öljynäytteitä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja myös operaation kuluessa, jotta vahingon aiheuttaja pystytään tarvittaessa yksilöimään. Tiedustelijat tai rannikon öljyntorjuntatehtävissä mukana olevat ja tehtävään koulutetut vapaaehtoiset voivat ottaa näytteitä viranomaisen pyynnöstä.

2.3. Öljyyntyneiden lintujen hoito

I SYKE on vastuussa öljyyntyneiden lintujen ja muiden eläinten hoidosta.

Useimmiten öljyonnettomuudesta kärsivä eläin on lintu, mistä syystä käytämme lintu-termiä tässä oppaassa. Monet kokemukset maailmalta osoittavat, että öljyyntyneiden lintujen peseminen on kannattanut ja useat yksilöt on voitu vapauttaa luontoon onnistuneen hoidon jälkeen.

SYKE on tehnyt yhteistyösopimuksen öljyyntyneiden lintujen hoidosta WWF:n kanssa, joka on kouluttanut vapaaehtoisia tehtävään. Likaantuneet linnut herättävät tunteita, ja jos apuun ei pyydetä koulutettuja ja organisoituja joukkoja, kokemattomat henkilöt saattavat perustaa omia ”hoitoloitaa”. Järjestäytymätön toiminta häiritsee pahimmillaan yleistä öljyntorjuntaa ja voi aiheuttaa öljyn leviämisen aiemmin saastumattomille alueille.

Lisätietoja öljyyntyneiden lintujen hoidon käytännönjärjestelyistä on *Öljyyntyneiden eläinten hoito -oppaassa* (www.wwf.fi/oljyntorjunta).

Vapaaehtoisten tehtävät

Lintutoiminnassa mukana olevat vapaaehtoiset ovat lintujen hoitoon ja niiden kiinni ottamiseen koulutettuja vapaaehtoisia. Heidän lisäksi joukkoihin kuuluu toimintaan sitoutuneita eläinlääkäreitä ja lintuasiantuntijoita. Vapaaehtoisia tarvitaan paljon, sillä useamman kuin sadan öljyyntyneen linnun hoito vie jo viikkoja.

Öljyyntyneiden lintujen hoidon johto vastaa linnuista kokonaisuudessaan. Eri sektoreilla on omat johtajansa. Pyydystys- ja kuljetussektorilla johdon alaisuudessa työskentelee esimerkiksi kuljetusvastaava, joka koordinoi eläinkuljetuksia hoitolaan ja hoitolasta pois. Pesutoiminnan johtajan alaisuudessa toimivat muun muassa ruokinta-, häkki- ja allasvastaavat.

Hoitolassa on tarkat päivärutiinit, joihin vapaaehtoiset osallistuvat. Näitä ovat esimerkiksi ruokinta, lääkintä, punnitus, tiskaaminen ja siivous. Häkit siivotaan päivittäin muiden tilojen ohella. Hoidossa olevien lintujen ruoka valmistetaan ja annostellaan hoitolassa. Ruoan valmistus vaatii paljon työtä, joten rehukeittiössä pitää olla tarpeeksi työvoimaa.

ÖLJYYNTYNEIDEN LINTUJEN HOIDON

OSA-ALUEET OVAT

- lintujen etsintä
- kiinniotto
- kuljetus
- stabilisointi
- pesu
- kuivaus
- kuntoutus
- vapautus.

3. Tukitoiminta

Operatiivinen toiminta tarvitsee toimiakseen erilaisia tukitoimintoja. Niitä ovat muun muassa perustamiskeskuksessa tehtävä työ, majoitus, muonitus ja ensiapu. Monet tukitoiminnoista sijoitetaan mahdollisuuksien mukaan lähelle puhdistusaluetta, esimerkiksi perustamiskeskuksen yhteyteen. Ne ovat osa torjuntatyötä, ja niistä vastaa torjuntatyön vastuullinen viranomainen.

Monissa tukitoimissa viranomaiset voivat saada apua muun muassa MPK:n Huoltoviiriköltä, joka öljyntorjuntaoperaation tukiyksikkönä voi huoltaa operatiivisessa toiminnassa olevia joukkoja. Joukkojen perustamisessa on erilaisia toimia, jotka suurelta osin ovat samantyyppisiä kaikissa laajoissa auttamistilanteissa. Niinpä tehtäviä pystyvät hoitamaan monet muutkin Vapepaan kuuluvat järjestöt. Myös palokunnat voivat toimia apuna.

3.1. Perustamiskeskuksen toiminta

Torjuntaviranomainen nimeää perustamiskeskukseen vastuullisen viranhaltijan valvomaan toimintaa.

Suuren öljyonnettomuuden sattuessa paikalle tarvitaan satoja, mahdollisesti tuhansia vapaaehtoisia auttamaan. Viranomaisilla ei välttämättä ole resursseja vapaaehtoisten vastaanottamiseen ja muuhun perustamiskeskustoimintaan, jolloin siihen tarvitaan joukko tehtävään koulutettuja vapaaehtoisia. MPK on yksi perustamiskeskustoimintaan kouluttavista tahoista.

Perustamiskeskus rakennetaan heti torjuntatyön alussa. Keskus voi sijaita esimerkiksi varastotiloissa, seurakunnassa, koulussa tai sitä varten erikseen pystytetyssä suuressa teltassa. Helpointa keskuksen pitäminen on rakennuksessa, jossa on tarpeeksi tilaa sekä peseytymismahdollisuudet.

Perustamiskeskuksessa vapaaehtoiset saavat varusteensa. Järjestöt varautuvat toimimaan alkuvaiheessa järjestön omilla tai viranomaisilta saatavilla tarvikkeilla ja kalustolla alueellisen suunnitelman mukaisesti. Esimerkiksi WWF:llä on kolmeksi päiväksi varusteet 100 henkilölle, SPR:llä ensiaputoimintaan liittyvä varustus ja eri Vapepa-järjestöillä johtamiseen tarvittava viestikalusto.

Vapaaehtoisten tehtävät

Perustamiskeskuksessa työskentelevien vapaaehtoisten määrä riippuu muiden tehtävien tavoin pitkälti onnettomuudessa auttavien vapaaehtoisten kokonaisuudesta. Perustamiskeskuksessa on viranomaisten tukena hyvä olla ainakin vapaaehtoisten vastaanottoa ja kirjaamista sekä ryhmien kokoamista, informoimista ja varusteiden jakamista hoitavat ryhmät.

Keskuksessa otetaan vastaan niin järjestöihin kuuluvat kuin *spontaanitkin vapaaehtoiset*. Mahdollisena poikkeuksena ovat suoraan viranomaisjohdon alaisuudessa toimivat tahot (esimerkiksi SMPS:n ja SLPS:n jäsenyhdistysten toimijat), joista viranomaisen pitää kirjata.

Vapaaehtoisilta kerätään henkilö-, terveydentila- ja muut tarpeelliset tiedot rekisteriin kirjattaviksi. Henkilötietojen käsittelyssä tulee ottaa huomioon EU:n yleinen tietosuojasetus sekä Tietosuojalaki (1050/2018) ja tietojen käsittelyssä on noudatettava aina lakia ja tietosuojaperiaatteita. Samassa yhteydessä selvitetään myös mahdolliset erityistaidot, jotka huomioidaan tehtävien suunnittelussa. Tämän jälkeen ilmoittautuneet saavat rannekkeen tai muun vastavan tunnisteen, joka kertoo heidän kuuluvan viranomaisen hyväksymään torjuntaorganisaatioon.

Vapaaehtoisilla täytetään päivittäin myös öljyntorjunnan työaika- ja varustekortti. Työaikojen kirjaaminen on tärkeää muun muassa toimintaan osallistuvalla henkilöllä mahdollisesti maksettavan palkkion vuoksi. Aiheesta kerrotaan lisää *Selvitys vapaaehtoistoiminnan hallinnoinnista öljyvahingon torjunnassa – Lainsäädäntö, korvaukset ja hallinnolliset järjestelyt* -dokumentissa (Pönni 2015, tarkistettu 18.9.2019).

Perustamiskeskuksessa vapaaehtoiset saavat tehtävänsä ja heidät jaetaan ryhmiin ja tarvittaessa joukkueisiin. Suurin osa ohjataan rantojen puhdistukseen, joka vaatii paljon työvoimaa. Perustamiskeskuksessa heille annetaan pikakoulutus tehtävään ja kerrotaan työhön liittyvistä riskeistä. Tämän jälkeen vapaaehtoisille jaetaan varusteet, joita rantojen puhdistuksessa ovat muun muassa suojahaalarit, kumisaappaat, öljynkestävät hanskat ja silmäsuojat. Jaettavien varusteiden määrästä pidetään kirjaa, samoin järjestön hälytysryhmän mukanaan tuomasta varustuksesta.

PERUSTAMISKESKUKSESSA VAPAAEHTOISET MUUN MUASSA

- ilmoittautuvat mukaan toimintaan
- täyttävät tarvittavat lomakkeet
- kirjataan sisään ja ulos tehtävästä
- jaetaan ryhmiin ja joukkueisiin
- varustetaan.

3.2. Muonitus ja majoitus

Suuren vapaaehtoisjoukon ja tarvittaessa viranomaistenkin muonitus on suuri urakka. Tehtävässä tarvitaan monia käsipareja, jotta onnettomuudessa avustaville saadaan riittävä, erityisruokavaliotkin huomioiva muonitus. Lisäksi vesihuollolla on suuri merkitys.

Vapaaehtoiset majoittuvat ensisijaisesti viranomaisten osoittamassa paikassa, esimerkiksi koulussa tai muussa vastaavassa tilassa.

Majoitus- ja muonitustehtävissä voi toimia muun muassa MPK:n Huoltoviirikön kokoonpano. Kummatkin osa-alueet käsitellään myös SPR:n ja Vapepa-järjestöjen yhteisessä ensihuoltokoulutuksessa.

Vapaaehtoisten tehtävät

Suurella onnettomuudessa viranomaiset todennäköisesti pyrkivät ostamaan ruoan valmiina palveluntarjoajalta. Tällöin tehtävään koulutetut vapaaehtoiset voivat kuljettaa ruoan torjunta-alueelle ja suorittaa ruoan jakelun.

Muonitusta hoitava kokoonpano pystyy tilaamaan raaka-aineet ja valmistamaan ruoan, jos ruoka joudutaan tekemään paikan päällä. Tällöin ryhmän pitää saada arvio siitä, kuinka paljon ruokaa tarvitaan seuraavina päivinä. MPK:n joukot voivat parhaimmillaan muonittaa ja majoittaa 1000 ihmistä maasto-olosuhteissa.

Vapaaehtoiset hoitavat myös ruoan ja veden kuljetukset. Tehtävän alettua veden ja ruoan jakaminen on tärkeää, jotta vapaaehtoisten nestetasapaino ja jaksaminen voidaan taata. Vedenjakelu aloitetaan viimeistään kaksi tuntia ja ruokahuolto viimeistään kuusi tuntia ensimmäisen vapaaehtoisen saapumisen jälkeen.

Mikäli sisämajoitusta ei voida järjestää, vapaaehtoiset pystytään majoittamaan esimerkiksi MPK:n avulla puolustusvoimien teltoihin. Telttamajoitusta pidetään kuitenkin viimeisenä vaihtoehtona. Jokaisella majoituspaikalla on vastuuhenkilö, joka hoitaa käytännön järjestelyt ja opastuksen. Majoituspaikasta järjestetään kuljetukset toiminta-alueelle ja takaisin.

MUONITUSTEHTÄVISSÄ VOIVAT TOIMIA ESIMERKIKSI

- MPK
- palokuntanaiset
- Martat
- maa- ja kotitalousnaiset.

3.3. Kuljetukset maalla ja vesistöissä

Vapaaehtoisten kuljetustehtävät kattavat niin henkilö-, muona-, varuste- kuin monet muutkin tarvittavat kuljetukset². SMPS:n ja MPK:n jäsenyhdistykset sekä esimerkiksi paikalliset palokunnat voivat ottaa hoitaakseen vesistökuljetuksia. Sekä SMPS:n jäsenyhdistyksillä että MPK:lla on omia aluksia. Myös pelastuslaitos saattaa antaa omaa aluskantaansa käyttöön.

Tarvittaessa viranomainen voi vuokrata bussin tai muun kulkuneuvon kaupalliselta toimijalta, jonka liikennöintiä ja muita järjestelyjä muun muassa MPK pystyy hoitamaan. Suuressa onnettomuudessa on mahdollista, että lähimmän kaupungin keskustasta tai muusta keskeisestä paikasta on säännöllinen bussikuljetus perustamiskeskukseen.

Vapaaehtoisten tehtävät

Kuljetusten organisointi on torjuntatöiden sujuvuuden kannalta tärkeää. Jos viranomainen antaa kuljetustehtävät järjestöjen hoidettaviksi, esimerkiksi MPK:n Huoltoviirikössä on erikseen kuljetusryhmä tähän tehtävään. Johtopaikalla toimii tällöin kuljetuskeskus, joka hoitaa tilausten vastaanoton ja kuljetusten järjestämisen. Keskuksessa on tilannekuva siitä, missä eri ajoneuvot tai alukset liikkuvat ja milloin ne vapautuvat jälleen käyttöön. Mikäli maa- ja merikuljetuskalustoa on paljon, voivat toiminnot olla jaettuina kahteen kuljetustyyppiin kuljetuskeskuksessa.

Venekuljetuksista vastaava varmistaa, että reittisuunnitelmat on tehty viranomaisen ennakkoon määrittelemiin kohteisiin. Hän myös järjestää tarvittaessa huollon, valvoo ohjeistusten noudattamista ja määrittelee alusten tehtävät. Lisäksi hän selvittää muun muassa päivän kuljetustarpeet ja aikataulut, viestiyhteyksien toimimisen ja alusten riittävän varustuksen.

Kuljetuksia hoitavissa aluksissa on hyvä olla vähintään aluksen päällikkö ja yksi kansimies. Päällikkö pitää huolen esimerkiksi siitä, että reittisuunnitelmat on tehty ja että kaikki muona, kuljetetut tarvikkeet ja henkilöt on kuitattu asianmukaisella lomakkeella. Päivän aikana pidetään päiväkirjaa, jonne kirjaan kuljetukset sekä kuljetetut henkilöt, muonat ja tarvikkeet.

Polttoaineen jakelussa käytetään todennäköisesti kaupallista toimijaa, mutta viranomaisen pyynnöstä MPK voi huolehtia myös polttoaineen jakelun toimivuudesta ja olla yhteystaho viranomaisen ja kaupallisen toimijan välillä.

2 Vaarallisten aineiden kuljetuksia voivat hoitaa kuitenkin vain ne vapaaehtoiset, joilla on tehtävään tarvittava ammattipätevyys.

3.4. Ensiapu ja henkinen tuki

Onnettomuustilanteessa on oltava valmius ensiapuun ja henkiseen tukeen. Ensihuollon ja henkisen tuen hälytysryhmät ovat osa Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (Vapepa) organisaatiota ja hälytysjärjestelmää. Puhdistus- ja torjuntatyö sekä ranta-alueella jalan toteutettava tiedustelu ovat tapaturma-altista toimintaa, ja tukitoimintaankin kuuluvissa tehtävissä on loukkaantumisen riski. Lisäksi on mahdollista, että öljyvahinko tapahtuu Suomessa ajankohtana, jolloin sääolojen takia kylmettymisen tai vilustumisen vaara on todellinen. Sani-taatio-olosuhteiden ja joukkomuonituksenkin seurauksena sairastuminen on mahdollista, vaikka hygieniasioissa oltaisiin tarkkoja.

Henkisen tuen merkitys mittavassa öljyonnettomuudessa on suuri. Sen tarve korostuu erityisesti tilanteissa, joissa on syntynyt runsaasti kuolleita lintuja. Tilanne on todennäköisesti traumaattinen muun muassa rantapuhdistajille, mutta mahdollisesti myös muille toimijoille.

Vapaaehtoisten tehtävät

Tukitoiminnan osana toimii ensiapuryhmä, joka vastaa vapaaehtoisjoukkojen päivystyksellisestä ensiavusta tapaturmissa ja sairastumisissa. Ensiapuryhmän minimikoko riippuu vapaaehtoistoimijoiden kokonaismäärästä ja joukkojen ryhmityksen hajanaisuudesta. Ainakin perustamiskeskuksessa on oltava ensiapupäivystysvalmius. Lisäksi jokaisella torjunta-alueella, kokoontumis- ja huoltopaikalla tai muualla, jossa työskentelee ryhmää suurempi määrä henkilöitä, on oltava paikalla vähintään nimetty ensiapukoulutettu henkilö. Ensiapuryhmän minimikokoonpano on ryhmänjohtaja ja kaksi ensiapuparia.

Vakavimmissa loukkaantumisissa ja sairauskohtauksissa tukeudutaan ensisijassa viranomaisorganisaatioon, mutta ensi vaiheen auttajana toimii ensivasteyksikkö, joka voi olla osa ensiapuryhmää tai siitä erillään. Sen minimikoko on johtaja ja ensivastepari. Ensivastetoimintaa ylläpitävät ja kouluttavat SPR ja sen paikallisosastot, vapaaehtoispalokunnat/SPEK sekä meri- ja järvipelastusyhdistykset/SMPS.

Tukitoimintojen osana toimii myös henkisen tuen ryhmä, jonka minimivahvuus on ryhmänjohtaja ja kaksi työparia. Ryhmässä toimivat vapaaehtoiset mahdollistavat purkutilaisuuden pitämisen yksittäisen henkilön tai pienryhmän kanssa. Tällainen purkukokous (defusing) on tilaisuus, jossa vapaaehtoiset voivat käydä läpi kokemuksiaan. Jälkipuinti (debriefing) on ammattilaisen erikseen vetämä ryhmäkeskustelu. Jos vapaaehtoinen tarvitsee jatkohoitoa, hän voi kääntyä esimerkiksi kunnan tai kuntayhtymän terveystoimen ammattilaisten puoleen.

Henkisen tuen hälytysryhmät koostuvat koulutetuista vapaaehtoisista maallikkoauttajista, joille ryhmätoiminta on harrastus. Vapaaehtoinen ei voi korvata ammatillista apua. Viranomaiset vastaavat henkisen tuen järjestämisestä, joten henkisen tuen ryhmät toimivat pääsääntöisesti virka-ajan ulkopuolella, mutta voivat toimia tilanteen niin vaatiessa suuronnettomuus- ja muissa sovituisissa tilanteissa virka-aikana.

Vapaaehtoinen pelastuspalvelu voi viranomaisten pyynnöstä toimia viranomaisten tukena. Henkisen tuen perustehtävänä on turvallisuuden tunteen luominen tai sen palauttaminen, perustarpeista huolehtiminen, rauhallinen läsnäolo, kuuntelu, auttaminen yhteyden saamisessa läheisiin ja jatkoapuun ohjaaminen. (Vapepa, 2018)

3.5. Viestitoiminta

Vapaaehtoisjoukon eri toimijatasojen välisen viestitoiminnan on oltava johdettua ja suunniteltua. Järjestöt kouluttavat vapaaehtoisilleen käytössään olevien viestivälineiden perusteet. Joukkueenjohtajien viestikoulutus on yhtenäistä kaikille toimintaan osallistuville järjestöille. Viestitoiminnan periaatteista kerrotaan tarkemmin Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa -oppaassa (Virtanen 2015).

Vapaaehtoisten tehtävät

MPK on yksi niistä organisaatioista, jotka voivat hoitaa viestitoimintaa. MPK:n viestiryhmän koko riippuu tarpeesta; ryhmässä voi olla esimerkiksi yksi ryhmänjohtaja ja 1–4 muuta vapaaehtoista. Se ylläpitää johtokeskuksessa viestipäiväkirjaa, johon kirjataan sisään tulevat, toiminnan kannalta tärkeät viestit ja ulos annettavat ohjeet ja käskyt.

Viestitoimintaan käytetään torjuntaviranomaisten ilmoittamia ja vapaaehtoistoimijoiden käyttöön annettuja puheryhmiä. Puheryhmien on oltava ennalta määrättyjä ja ne parametroidaan vapaaehtoisten käytössä oleviin laitteisiin ensi sijassa ennakolta. Poikkeustapauksissa käytetään muita, kuten VHF-taajuusalueen radiopuhelimia.

Viestitoimintaa hoitavat vapaaehtoiset järjestävät akkuja käyttäville radioille pikalataus- tai latauspisteet. On tärkeää, että radiokalustosta pidetään huolta ja että akut ovat ladattuina, jotta ne ovat toimintavalmiudessa niitä tarvittaessa.

3.6. Tiedotustoiminta

Suuri öljyonnettomuus saa nopeasti valtakunnallista näkyvyyttä. Onnettomuuden satuttua itse tapahtumasta ja sen syistä tiedottavat öljyntorjuntatyötä johtava viranomainen ja mahdollisesti yritys, jonka toiminnan seurausta vahinko on.

Vapaaehtoisviestinnän tavoitteena taas on tehdä vapaaehtoista öljyntorjuntaa tunnetuksi, kertoa osallistujien kokemuksista ja tiedottaa mahdollisesta uusien toimijoiden tarpeesta. Järjestöt saattavat lähettää paikalle omia tiedottajiaan kertomaan kyseisen järjestön toiminnasta onnettomuudessa.

Kaikessa viestinnässä on huomioitava tehtävän edellyttämä salassapitovollisuus ja viranomaisten antamat ohjeet. Mahdollisissa ongelmatilanteissa on aina syytä ottaa yhteyttä toimintaa koordinoivan järjestön työntekijään tai suoraan järjestön viestintäyksikköön.

Vapaaehtoisten tehtävät

Heti toiminnan alussa nimetään vapaaehtoisten viestinnästä vastaava henkilö. Erityisesti laajassa tilanteessa viestintää hoitaa todennäköisesti koordinoivan järjestön tiedottaja. Tehtävä voi kuitenkin kuulua myös vapaaehtoiselle, esimerkiksi Vapepa-johtajalle.

Vastuullisen henkilön yhteystiedot ja tieto hälytyksestä toimitetaan toimintaa koordinoivan järjestön viestintäyksikköön ennalta suunnitellulla tavalla. Samalla viestinnästä vastaava henkilö vahvistaa, kuka tai ketkä antavat haastatteluja vapaaehtoisten toiminnasta tiedotusvälineille. Hän sopii viestinnän päälinjoista, kuten sisällöstä ja vastuista tehtävää johtavan viranomaisen kanssa.

Viestinnästä vastaavan on tärkeää koordinoida toimintaansa järjestöjen tiedottajien kanssa. Näin vältetään päällekkäisyyksiltä ja epäselvyyksiltä.

3.7. Satamatoiminta

Satama on kuljetusten solmukohta ja oleellinen osa tavarantoiminnan ja jätteen muodostamaa kuljetusketjua. Viranomainen vastaa satamatoiminnasta, mutta tarvittaessa se voi pyytää tukea muun muassa MPK:lta, joka on kouluttanut vapaaehtoisiaan sataman eri tehtäviin.

Vapaaehtoisten tehtävät

Satamassa työskentelevien toimenkuvaan kuuluvat vahinkojätteen vastaanoton tukeminen, muonituksen ja tarvikkeiden läpivirtauksen varmistaminen sekä alusten polttoainehuolto. Toiminnan aikana sataman minimimiehistys on kaksi henkilöä. Heillä on oltava merenkulun koulutus, käytännön kokemusta tehtävistä sekä kalustotuntemusta.

Satamatoiminnasta vastaava henkilö on viranomainen, mutta viranomaisen pyynnöstä tehtävää voi hoitaa myös siihen pätevä vapaaehtoinen. Hänen tehtävänä on organisoida satamassa tapahtuvat toiminnot ja logistiikka toimivaksi kokonaisuudeksi ja vastata muun muassa alusten saapumisesta ja lähdöstä. Lisäksi hän toimittaa päivän materiaalikirjanpidon tilannekuvapäivystäjälle. Päivystäjä pitää tilannekuvaa ja öljyntorjuntapäiväkirjaa ajan tasalla ja on perillä sataman kulloisenkin hetken kapasiteettitilanteesta. Toiminnan loppuessa satamasta vastaava huolehtii siitä, että kaikki kirjanpito on luovutettu viranomaisille.

Sataman toimivuuden kannalta on tärkeää, että sitä vartioidaan koko torjuntatyön ajan vartiointista ja kulunvalvonnasta vastaavan joukon toimesta. Se pitää huolen siitä, etteivät asiattomat liiku satama-alueella ja ettei sieltä häviä tarvikkeita ja kalustoa.

3.8. Muut mahdolliset tehtävä

Vapaaehtoisia on koulutettu moniin muihinkin tehtäviin edellä mainittujen lisäksi. He voivat toimia muun muassa varasto-, liikenteenohjaus-, vartiointi-, jätehuolto- ja palontorjuntatehtävissä. Näiden lisäksi saattaa olla muitakin kokonaisuuksia, joissa viranomainen katsoo tarvitsevansa apua ja joihin löytyy sopivia tekijöitä ja kokoonpanoja eri vapaaehtoisorganisaatioista. Kaikissa tapauksissa toiminnasta vastaa ja sitä johtaa viranomainen.

Varaston ylläpito

Vapaaehtoiset pystyvät tarvittaessa toimimaan varastoinnin eri tehtävissä viranomaisten alaisuudessa. Tehtäviin kuuluu vastaanottaa, kirjata, varastoida ja jakaa öljyntorjunnassa käytettävää materiaalia. Suositus on, että varastossa on materiaalia ainakin kolmeksi päiväksi. Kulutusmateriaalin menekkiä seurataan jatkuvasti ja peilataan tiedossa olevien torjuntajoukkojen vahvuuteen. Varastoja ja välivarastoja täydennetään päivittäin. Taloudellisia loppuselvityksiä varten on oleellista ylläpitää tarkkaa kirjanpitoa saapuneesta ja jaetusta materiaalista.

Liikenteenohjaus

Yhtenä vapaaehtoisten tehtäväkokonaisuutena voi olla liikenteenohjaus, jonka avulla mahdollistetaan tapahtumapaikalla liikenteen sujuvuus niin ajoneuvojen kuin henkilöidenkin osalta. Liikennettä ohjataan ihmisvoimin, ellei nähdä tarpeelliseksi varustaa toiminta-alue erikseen liikennemerkkein ja -valoin. Liikenteenohjauksesta huolehtivat vain ne vapaaehtoiset, jotka ovat saaneet siihen koulutuksen ja luvan (esimerkiksi liikenteenohjauskoulutuksen käyneet ja so-tilaspoliisit).

Kulunvalvonta ja vartiointi

Vapaaehtoiset liikenteenohjaajat ja muut tehtävään koulutetut voivat työskennellä vartiointi- ja kulunvalvontatehtävissä. Heidän toimenkuvaansa kuuluvat toiminta-alueen vartiointi ja asiattomien liikkumisen estäminen esimerkiksi perustamiskeskukseen, varastoalueelle, satamaan ja majoitustiloihin. He pystyvät tarvittaessa huolehtimaan myös siitä, että johtokeskukseen pääsevät vain ne henkilöt, joilla on erillinen kulkulupa.

Jätehuolto

Onnettomuudessa tarvitaan tehokkaasti toimiva jätesatama sekä jätteiden lajittelu ja kuljetus aina tapahtumapaikalta loppusijoitukseen. Vapaaehtoiset voivat viranomaisten alaisuudessa olla mukana perustamassa ja ylläpitämässä jätesatamaa ja muualla mantereella sijaitsevia öljyisen jätteen vastaanotto- ja jatkokuljetuspisteitä.

Jätehuoltoa varten ei tarvitse välttämättä perustaa omaa jätejoukkuetta tai erillisiä ryhmiä, vaan tehtävä voidaan sulauttaa muihin toimintoihin. Jätehuolto on osittain osa kuljetusryhmien kuljetustehtäviä, ja laajoissa muodostelmissa jäteryhmä voi olla puhdistusjoukkueen kokoonpanossa. Saniteettihoolto kuuluu tukitoimintoihin, ja se on ajateltu osaksi majoituksen järjestelyjä.

Jätehuoltotehtäviin kuuluvat muun muassa kuljetuspisteiden, jätesataman ja vastaanottopisteiden sijaintien sekä varustuksen selvittäminen viranomaisilta. Tarvittaessa vapaaehtoiset varmistavat viranomaisten pyynnöstä, että paikan päälle saadaan jätekuljetusaluksia ja -ajoneuvoja, tarvittava radiokalusto ja muut tarkoituksenmukaiset välineet. Tehtäviin voivat kuulua myös öljyisen jätteen vastaanottaminen, lajittelu, kirjaaminen laaduittain ja siirtäminen maa-kuljetusyksikköihin. Tällöin vapaaehtoisen on täytettävä vaarallisen jätteen parissa työskentelevän pätevyysvaatimukset.

Palontorjunta

Haihtuva öljy saattaa aiheuttaa palo- ja räjähdysvaaran. Öljyn syttymistä tuleen ei pidetä todennäköisenä, mutta siihen on varauduttava. Palontorjuntaan liittyvää toimintaa merellä hoitaa viranomainen, mutta vapaaehtoiset palokunnat voivat toimia palontorjuntatehtävissä esimerkiksi jätesatamissa.

Lähteet

Kirjalliset lähteet

- Kymenlaakson ammattikorkeakoulu (2011). Sökö II -manuaali – Ohjeistusta alusöljyvahingon rantatorjuntaan. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja/sarja A/oppimateriaali/nro 31.
- Niinimäki, Teemu ja Waara, Reita (2015). Opas vapaaehtoisten pikakouluttamiseksi rantapuhdistukseen öljyvahingon torjunnassa. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Pönni, Sanna (2015). Opas öljyvahinkoihin – Kuinka toimit, jos havaitset öljyä ympäristössä? Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Pönni, Sanna (2015). Selvitys vapaaehtoistoiminnan hallinnoinnista öljyvahingon torjunnassa – Lainsäädäntö, korvaukset ja hallinnolliset järjestelyt. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Tyrväinen Kerttu, Mustonen Leena ja Kunnaskari Mia (2008). Joukkomuonitus – opaskirja palokuntalaisille. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Virtanen, Tommi (2015). Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Waara, Reita ja Lönnqvist, Irina (2015). Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyvahingon torjunnassa. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Waara, Reita, Lönnqvist, Irina ja Hatakka, Ilona (2015). Järjestöjen öljyvahingon torjuntaan liittyvät koulutukset vapaaehtoisille 2015 -koulutuskooste. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.

Lainsäädäntö

Valtioneuvoston asetus öljyvahinkojen torjunnasta (249/2014)

Digitaaliset lähteet

- Achoil-hankkeen loppuraportti. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 10.10.2015. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522165237.pdf>
- Tilannekuvajärjestelmä BORIS. Suomen ympäristökeskus. Viitattu 30.9.2015 & 6.9.2019. www.ymparisto.fi/boris
- Vapepa, 2018. Henkisen tuen ryhmien minimivaatimukset 1.3.2018. Viitattu 12.9.2019. <https://rednet.punainenristi.fi/node/5547>
- Ympäristöministeriö 2018. Viitattu 6.9.2019. Suomen ympäristövahinkojen torjunnan kokonaisselvitys 2017–2025. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161384/Suomen%20ymparistovahinkojen%20torjunnan%20kokonaisselvitys%2020172025.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Öljyntorjuntaopas. WWF Suomi. Viitattu 15.10.2015. <http://wwf.fi/mediabank/5121.pdf>
Öljyyntyneiden eläinten hoito keskisen Itämeren alueella. WWF, Viron Luonnon Säätiö ja KFFV's Riksförbund. Viitattu 14.11.2015. <http://wwf.fi/mediabank/4095.pdf>

Koulutusmateriaalit

Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen Huoltoviirikö
Suomen Meripelastusseura
Suomen Lentopelastusseura
WWF Suomi

Suulliset ja sähköpostikeskustelulähteet

Haapasaari Heli, ylitarkastaja, Suomen ympäristökeskus
Hjelt Silvio, hallituksen jäsen, Suomen Sopimuspalokuntien Liitto
Kinnunen Sami, koulutuspäällikkö, Suomen Lentopelastusseura
Niinimäki Teemu, suojeleuasiantuntija, WWF Suomi
Nordström Jori, valmiuspäällikkö, Suomen Meripelastusseura
Nystén Henrik, piiripäällikkö, Maanpuolustuskoulutusyhdistys
Nyström Magnus, erityisasiantuntija, ympäristöministeriö
Palomaa Melinda, valmiussuunnittelija, Suomen Punainen Risti
Parkkali Pekka, meriturvallisuusasiantuntija, Rajavartiolaitos
Partanen Pentti, hallituksen jäsen, Reijo Rautauoman säätiö
Peltonen Karim, varautumisjohtaja, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö
Silmäri Jyri, pelastuspäällikkö, Etelä-Savon pelastuslaitos
Ström Ralf, vapaaehtoinen, Maanpuolustuskoulutusyhdistys
Virtanen Tommi, valmiuspäällikkö, Suomen Punainen Risti
Virto Juha, pelastuspäällikkö, Varsinais-Suomen pelastuslaitos

Liitteet

Liite 1. Mallilomake öljyntorjuntaan liittyvien vapaaehtoistehtävien suunnittelun tueksi vi-
ranomaisille.

Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyonnettomuuden hoidossa

Viranomaisten suunnittelun tueksi ja
työkaluksi öljyntorjuntatoimintaa suunniteltaessa

OPERATIIVINEN TOIMINTA

MITKÄ JÄRJESTÖT HOITAVAT ALUEELLA?

TIEDUSTELU

1. Maastotiedustelu _____ → _____
2. Tiedustelu vesistöissä _____ → _____
3. Ilmatiedustelu _____ → _____

PUHDISTUS- JA TORJUNTATYÖ

4. Rantojen puhdistus _____ → _____
5. Öljyntorjunta rannikolla _____ → _____
6. Öljyyntyneiden lintujen hoito _____ → _____

TUKITOIMINTA

1. Perustamiskeskus _____ → _____
2. Muonitus _____ → _____
3. Majoitus _____ → _____
4. Maakuljetukset _____ → _____
5. Vesistökuljetukset _____ → _____
6. Ensiapu ja henkinen tuki _____ → _____
7. Viestitoiminta _____ → _____
8. Satamatoiminta _____ → _____
9. Varaston ylläpito _____ → _____
10. Liikenteenohjaus _____ → _____
11. Kulunvalvonta ja vartointi _____ → _____
12. Jätehuolto _____ → _____
13. Palontorjunta _____ → _____

Opas vapaaehtoisten pikakouluttamiseksi rantapuhdistukseen öljyvahingon torjunnassa

Öljyntorjuntaan varautuminen on viranomaisten vastuulla, mutta vapaaehtoisilla on tärkeä rooli käytännön tehtävissä erityisesti laaja-alaisessa, pitkäkestoisessa tai paikallisesti merkittävässä öljyonnettomuudessa. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK koordinoi vuosina 2014–2015 Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanketta, jossa selvennettiin vapaaehtoisten käyttöä öljyonnettomuudessa ja kehitettiin toimintamalli viranomaisten ja järjestöjen väliseen yhteistyöhön.

Hankkeessa tuotettiin materiaaleja laaja-alaisessa yhteistyössä viranomaisten ja järjestöjen edustajien kesken. Materiaalit on päivitetty vuonna 2019.